

Ilija Životić⁸
Kristijan Ristić⁹
Bruno Đuran¹⁰
Jasmina Šmigić Miladinović¹¹

ULOGA BEZBEDNOSNOG MENADŽMENTA U OTKRIVANJU VEZA OFŠOR POSLOVANJA BANAKA I PRANJA NOVCA

Pregledni rad

UDK: 658.1:336.227.2/.3
343.53:336.741.1
005.334:336.71

Rezime

Globalizacija je pojam koji donosi pozitivne i negativne promene u okruženju. Ona direktno ili indirektno i jednako ili nejednako uređuje ekonomiju društva, politiku države i društvene odnose između ljudi. Njen uticaj na promene u okruženju ima različite društvene, ekonomske, tehničko-tehnološke, idejno-kulturne, vojne i političke posledice. Globalizacija zahvata sve sfere individualne i kolektivne egzistencije ljudi, naroda i država. Usvajanje međunarodnih regulatornih okvira i standarda koji se primenjuju na nivou svih država je sve više izvesno. Sa pojmom globalizacija, bitni elementi se u sistemima, koji imaju moć i silu, iz korena menjaju, odnosno regulatorni okviri međunarodnog ekonomskog, globalnog političkog, geopolitičkog i vojnobezbednosnog sistema se modifikuju i prilagođavaju trenutnim uslovima.

⁸ docent, dr Ilija Životić, Univerzitet Union "Nikola Tesla", Fakultet za inženjerski menadžment, Bulevar vojvode Mišića 43, Beograd, R. Srbija, email: ilijazivotic@gmail.com

⁹ Vanredni profesor, dr Kristijan Ristić, Univerzitet MB, Poslovni pravni fakultet, Knez Mihajlova 33, Beograd, Srbija, E-mail: kristijanristic.fpim@yahoo.com

¹⁰ Vanredni profesor, dr Bruno Đuran, Univerzitet za poslovne studije, Jovana Dučića 23a, Banaja Luka, BiH

¹¹ dr Jasmina Šmigić Miladinović, Akademija strukovnih studija Kosovsko Metohijska, Dositeja Obradovića BB, 38218 Leposavić, Republika Srbija, e mail: jasnacs0411@yahoo.com

Ključne reči: *globalizacija, menadžment, ofšor poslovanje i zemlje poreskog raja.*

Uvod

Stavljanje u promet opojnih sredstava, nelegalna trgovina ljudima i ljudskim organima, nelegalna prodaja naoružanja i ubojnih sredstava, krađa dragocenosti, siva ekonomija, pranje novca i dr. su aktivnosti koje se mogu uvrstiti pod pojmom organizovani kriminal. Globalizacija, razvoj novih tehnologija, promena načina komunikacije, razmene i transporta i rast međunarodnih privrednih aktivnosti doveli su do pojave različitih pojmova organizovanog kriminala. Transnacionalni, internacionalni, međunarodni, profesionalni kriminal i kriminal belog okovratnika samo su neki od pojmova koji se koriste radi bližeg objašnjenja organizovanog kriminala. U današnjem svetu organizovani kriminal je prisutan u svakoj državi i nije individualni problem, već je globalizovan. Jedan od glavnih uzroka organizovanog kriminala je profit odnosno lak vid zarade tj. ostvariti veliku zaradu preko noći.

Dobit ostvarena posredstvom organizovanog kriminala legalizuje se putem aktivnosti koju nazivamo pranje novca. Pranje novca prisutno je i na nacionalnom i globalnom nivou. Ovakva zarađena dobit se uključuje u regularne finansijske i privredne tokove i ima za cilj da utiče na određene ekonomske i geopolitičke procese. Na taj način se prikrivaju ilegalni izvori nastanka novca i fenomen pranje novca se sprovodi u funkciji finansiranja terorizma. Terorizam se često dovodi u vezu sa organizovanim kriminalom. U pojedinim istraživanjima terorizam je predstavljen kao jedna od dimenzija organizovanog kriminala. Za razliku od organizovanog kriminala koji ima imovinski, probitačan i neideološki karakter, terorizam ima unosan, sanjalački i mislilački karakter. Organizovani kriminal se sprovodi korupcijom i zastrašivanjem organa izvršnih vlasti. Terorizam, s druge strane, sprovodi se primenom fizičkog nasilja na organe izvršne vlasti.

Globalizacija određuje karakter svih segmenata savremenog društvenog života. Usled globalizacije, mnogi teoretičari su

značajnu pažnju posvetili tumačenju raznih oblika njenog delovanja. U vezi s tim, terorizam se definiše kao dugotrajan proces, koji se javlja u raznim oblicima i iz raznih izvora, sa posledicama katastrofalnim za ljudsko društvo. U 21. veku prisutan je terorizam na svakom koraku, u svakoj državi, gradu, opštini, selu i ustanovi, bez obzira na nacionalne, religiozne ili ideološke granice. Uporedo sa terorizmom, ljudsko društvo je izloženo ekonomskoj, finansijskoj i medijskoj globalizaciji. Veza između ova dva fenomena postoji, a kolika je značajna ostaje pitanje koje se istražuje i analizira u zavisnosti od mnogih uslova. S obzirom na njihovu povezanost, može se reći da je terorizam podložan globalizaciji i da se u zavisnosti od nje on modifikuje. Terorizam koji je prisutan u više država dobija karakter međunarodnog terorizma i predstavlja pretnju međunarodnom miru i bezbednosti. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija je na osnovu terorističkog napada 11. septembra 2001. godine usvojio dve rezolucije. Rezolucija 1368 je osudila terorističke napade i priznala pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu, a u skladu sa članom 51. Povelje. Rezolucija 1373 je potvrdila pravo na samoodbranu, koje je priznato rezolucijom 1368. Ovaj teroristički napad smatra se glavnim prekretnicom definisanja pojma terorizma. Metod koji je korišćen u tim napadima, dovodi do promena tadašnjeg definisanja pojma terorizma i tadašnjih metoda za njegovo suzbijanje i sprečavanje. Da bi se terorizam suzbio ili sprečio, neophodna je realna analiza ekonomsko-socijalnih, političkih i kulturnih uslova u kojim dolazi do pojave terorizma. Uglavnom se u prvi plan stavljaju posledice terorizma, dok se uslovi i uzroci njegovog nastanka zanemaruju. Terorizam se najčešće suzbija upotrebom vojne sile kao što je angažovanje vojnih trupa u Avganistanu, raspoređivanje američkih vojnih efektivna u centralnoazijskim zemljama i bivšim sovjetskim republikama.

Uloga i značaj zemalja poreskog raja

U današnje vreme terorizam predstavlja najveću opasnost za razvoj ljudskog društva. Kod razmatranja određenih mera i aktivnosti za njegovo suzbijanje i sprečavanje treba značajnu pažnju usmeriti na poreske rajeve. Poreskim rajevima nazivaju se zemlje gde poreza

nema ili su veoma niski da bi im se pridala posebna značajnost. Procedura oporezivanja u takvim zemljama je veoma jednostavna. Lica koja poseduju novčana sredstva u takvim zemljama su maksimalno zaštićena u pogledu finansijske privatnosti (Gogić, 2022). Zemlje poreskog raja poznate su i kao ofšor finansijski centri (engl. *Offshore Financial Centers – OFC*). Organizacija Ujedinjenih nacija (engl. *United Nations – UN*) definisala je Ofšor finansijske centre odnosno Zemlje poreskog raja kao centre ili zemlje u kojima banke upravljaju stranom imovinom u korist inostranih lica. Forum za finansijsku stabilnost (engl. *The Financial Stability Forum – FSF*) definisao je Zemlje poreskog raja kao zemlje u kojima je poresko zakonodavstvo uređeno niskim porezima, a u cilju prikupljanja većeg broja aktivnosti fizičkih lica sa stalnim prebivalištem u inostranstvu.

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (engl. *Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD*) formulisala je tri bitna elementa za prepoznavanje zemalja poreskog raja (Hemed, 2022):

- Zemlje poreskog raja nemaju nominalne poreze ili ih imaju samo za određene situacije. Takođe nemaju poreze na dohodak ili ih imaju sa minimalnim poreskim stopama. Nemaju obavezu plaćanja poreza na kapitalnu dobit i nasledstvo. Zemlje koje se nazivaju poreskim rajem, nude nerezidentima da svoja novčana sredstva prebace na njihovu teritoriju, kako bi izbegli oporezivanje u svojim zemljama.
- Zemlje poreskog raja ne pružaju informacije javno o svojim klijentima i nisu transparentne.
- Zemlje poreskog raja imaju zakonski regulatorni okvir i praksu prema kojoj su podaci klijenata zaštićeni od uvida bilo kojih organa.

Globalizacija u zemljama poreskog raja

Izbegavanje ili smanjenje plaćanja poreske obaveze nastaje sa pojavom oporezivanja. Zemlje poreskog raja nastale su u 12. veku kao posledica poreske konkurencije. Međutim postoje brojna

mišljenja da su one nastale u 8. veku i primer za to je Vatikan, koji je prvi imao takav poreski status.

U 19. veku u pojedinim zemljama prihvaćen je koncept *Flags of convenience*. Navedeni koncept se koristi od strane brodova koji ne plove pod zastavom države svog vlasnika, već su oni prijavljeni u zemljama sa slabim zakonskim regulatornim okvirom, minimalnim poreskim stopama i prilagodljivim uslovima rada (Abbott et al., 2017). Takođe u 19. veku uticaj na postojanje većeg broja zemalja poreskog raja doprinele su odluke sudova Velike Britanije. Oni su izneli stav da su međunarodna preduzeća, čiji se organi upravljanja nalaze u Engleskoj, u obavezi da se oporezuju u skladu sa Engleskim zakonodavstvom. To je dovelo da preduzeća svoje upravne organe izmeste u drugim zemljama sa poreskim olakšicama. Veći broj zemalja pružio je određene poreske olakšice međunarodnim preduzećima i na taj način privukle su brojne klijente.

Na postojanje većeg broja zemalja poreskog raja uticali su i Prvi i Drugi svetski rat. Oba rata doveli su do povećanje poreskih stopa za sve oblike oporezivanja, što je imalo za cilj da obnovi i podigne privredu i društvo na noge. Švajcarska, država koja je bila neutralna u oba rata, nije imala potrebu za obnavljanje privrede i mogla da je održi niske poreske stope. To je dovelo da ona bude konkurentnija u odnosu na ostale države koje su učestvovala u ratu. Veliki broj preduzeća je svoj kapital izmestio u švajcarske banke, a najveći broj preduzeća je bio iz zemalja Rusije, Nemačke i Južne Amerike.

Od 1920. godine veliki broj građana Velike Britanije, Kanade i SAD, kao i transnacionalne korporacije su svoja bogastva prebacili na ostrvo Bermuda i Kamanska ostrva. Imali su za cilj da izbegnu plaćanje poreza i smanje svoje troškove. Od 1960. godine banke SAD formiraju ispostave u zemljama poreskog raja, kako bi izbegli obaveznu propisanu zakonsku regulativu u svojim zemljama i oporezivanje visokim poreskim stopama.

Godine 1970. Luksemburg svojim poreskim olakšicama na prihode od dividendi, niskim poreskim stopama na dohodak i garancijom čuvanja podataka i informacija privukao je bogate investitore iz

Belgije, Francuske i Nemačke da svoj kapital presele u toj zemlji. Iste godine, Bahrein, koji se nalazi na arapskom poluostrvu, usvojio je bankarske zakone i dozvolio poreske podsticaje koje olakšavaju apsorpciju ofšor banaka.

Zemlje poreskog raja su u periodu posle dva svetska rata prošle tri faze razvoja (Poon et al., 2019). Prva faza razvoja obuhvata razdoblje od 1920. do 1950. godine. U toj fazi zemlje poreskog raja su najpre smatrane zemljama u kojima su bogati građani izbegavali plaćanje poreza na dohodak građana. Druga faza odnosi se na period od 1950. do 1980. godine, gde je došlo do značajnog porasta broja zemalja poreskog raja. Doprinos povećanju broja zemalja poreskog raja, pružile su korporativne grupe, koje su odlučile da posluju sa zemljama sa niskom stopom poreskog opterećenja umanjujući na taj način svoje poreske obaveze. Zbog česte prakse, veliki broj zemalja je ograničio primenu ugovora o izbegavanju dvostrukog oporezivanja sa zemljama sa niskom stopom poreskog opterećenja. Time su zemlje osigurale svoje javne prihode koje se ostvaruju po osnovu plaćanja poreza na dobit. Treća faza obuhvata razdoblje posle 1980. godine, u kojoj je veći broj zemalja poreskog raja izmenio svoj regulatorni okvir, tako što je ukinuo oporezivanje na lokalnom nivou i stvorio bolje uslove za nerezidente.

Ofšor poslovanje u zemljama poreskog raja

U zemljama poreskog raja osnovne ekonomske aktivnosti čine sledeće usluge koje se pružaju nerezidentima (O'Donovan et al., 2019):

- usluge bankarskog poslovanja,
- upravljanje investicionim i penzionim fondovima,
- usluge osiguranja,
- trgovinske i agencijske usluge,
- usluge planiranja poreskih obaveza i
- ostale profesionalne finansijske usluge.

Nerezidenti u zemlji poreskog raja prenose svoja novčana sredstva, koja se putem usluga finansijskih posrednika plasiraju u vidu investicija ili pozajmica u zemlji u kojoj su i stečena. Time nije izbegnuto oporezivanje u zemlji u kojoj su stečena novčana

sredstava, ali je omogućeno da ona ne budu predmet dodatnog oporezivanja. To dovodi do lakog prekrivanja novčanih sredstava zarađenim nekim oblikom organizovanog kriminala odnosno pruža mogućnost da se takav novac bez poteškoća uvede u legalne finansijske tokove.

U zemljama poreskog raja se holding korporacijama omogućavaju značajne pogodnosti u odnosu na zemlje u kojima su osnovane. Time nerezidenti odnosno vlasnici navedenih korporacija u drugoj zemlji poreskoj raja osnivaju kompaniju sa kapitalom stečenim u matičnoj zemlji. Upravljanje novoosnovanom kompanijom se vrši iz druge zemlje poreskog raja, u kojoj je vlasnik matične kompanije rezident. Na taj način holding kompanija finansira sve transakcije novoosnovane kompanije, a dobit tj. dodatna novčana sredstva ostvarena u novoosnovanoj kompaniji se raznim vidovima transfera prebacuju u matičnu kompaniju. Najčešći metod poslovanja novoosnovanih kompanija je kreiranje fiktivnih troškova odnosno ostvarena dobit se iz ofšor centra sa visokim poreskim stopama prenosi u ofšor centar sa niskim poreskim stopama. Fakturisanjem fiktivnih troškova za usluge osiguranja ili konsaltinga, se ostvarena dobit umanjuje u zemlji matične kompanije.

Pored fiktivnih troškova, metod transfernih cena zauzima posebno mesto u ofšor poslovanju (Savić & Milojević, 2019). Javlja se prilikom nabavke dobara ili ugovaranja usluga u jednoj zemlji i njihove prodaje ili pružanja u drugoj zemlji. Matična kompanija koja vrši nabavku robe i usluga fakturiše je bez razlike u ceni njenog ulaza i izlaza i beleži transfernu cenu. Na taj način ofšor kompanije putem refakturisanja ostvaruju profit u novoosnovanoj kompaniji u zemlji poreskog raja. Tako ostvaren profit može da se koristi za dalje poslovanje matične kompanije ili za finansiranje nelegalnih aktivnosti i terorizma.

Internacionalne biznis korporacije predstavljaju značajan primer ofšor korporacija (Chandraeva et al., 2020). One su osnovane sa ciljem poslovanja u zemljama poreskog raja. Svoj kapital mogu povećavati i emitovanjem akcija i obveznica, pod uslovom da ne postoji javni centralni registar akcionara u zemlji poreskog raja.

Njihove osnovne aktivnosti su da upravljaju investicionim fondovima ili da upravljaju deviznim operacijama, ako su u pitanju ofšor banke. Ofšor banke u odnosu na svoju matičnu banku vrše računovodstvene usluge, usluge nadzora i transfera sredstava. Nemaju obavezu plaćanja poreza na kapital, na odbitak po osnovu dividenda i kamata, na finansijske transakcije, na dobit i kapitalnu dobit. U okviru ofšor bankarskog poslovanja ne postoji poreska kontrola i ne zahteva se izveštavanje o svim vrednosnim podacima i informacijama (Wojcik et al., 2018). Na taj način postoji mogućnost da se prikrije trag novčanim sredstvima, njihovim transferom u razne imovinske oblike.

U ofšor finansijskim centrima svoj kapital prebacuju imućni pojedinci i vlasnici multinacionalnih kompanija, kako bi se zaštitili od kontrole njihovih sredstava, tačnije od utvrđivanja njihovog porekla i načina sticanja. Prebacivanjem kapitala u takvim centrima vlasnicima se obezbeđuje garancija tajnosti i obezbeđenje od njihove zaplene i konfiskacije.

U današnjem svetu ofšor poslovanje je veoma razvijeno i za to imamo primere u mnogim zemljama. Pored Njujorka, Tokija, Hongkonga i Londona, Kajmanska ostrva se smatraju najvećim bankarskim centrom u kojem je registrovano oko 600 banaka, oko 500 milijardi dolara u depozitu, oko 40000 ofšor kompanija, oko 2200 investicionih fondova, oko 500 osiguravajućih društava. Na Bahamima je registrovano oko 600 investicionih fondova, oko 100 hiljada internacionalnih biznis korporacija, oko 430 poslovnih i investicionih banaka i oko 50 osiguravajućih društava. Prema izveštajima KPMG, uzimajući za parametar veličinu kapitala karopracija koje su osnovane bez obaveze fizičkog prisustva, Britanska Devičanska ostrva predstavljaju najveće ofšor zakonodavstvo (Đorđević & Mitić, 2020). Najrazvijeniji finansijski sektor, gde preko 90% svih računa su računi nerezidenata, ima Luksemburg. Austrija ima preko 20 miliona računa nerezidenata, na kojem su na raspolaganju preko 100 milijardi dolara depozita. Monako, kao mala država sa 30 hiljada rezidenta, ima sedamdeset finansijskih institucija koje vode približno 400 hiljade računa sa 45 milijardi dolara depozita.

Za prebacivanje kapitala u ove zemlje pored vlasnika korporacija, tu ubrajamo i organizacije, grupe i pojedince koji se dovode u vezu sa terorizmom. Ove zemlje se biraju jer pružaju visok stepen tajnosti, daju garanciju o poverljivosti vrednosnih podataka i ne pružaju obaveštenja organima za krivično gonjenje i procesuiranje zemlje prebivalište nerezidenta. Omogućavanju obavljanje sumnjivih poslova, izbegavanje plaćanje poreza i sve drugo što se dovodi u vezu sa pojmom pranje novca. Ove zemlje doprinose mogućnostima finansiranja organizovanog kriminala i terorizma. Određene organizacije koje se dovode u vezu sa kriminalom i terorizmom, često i neprikidno koriste ovaj vid mogućnosti za upravljanje svojim ilegalno stečenim sredstvima, kako im ista ne bi bila oduzeta ili konfiskovana.

Da bi se neka država suprostavila finansiranju terorizma i aktivnostima pranja novca, sprovode se određene mere, radnje i postupci od strane nadležnih državnih organa za njihovo suzbijanje. Time se štiti nacionalna bezbedenost svih država. Na nivou svake države jedno od značajnih aktivnosti je formulisanje i usvajanje strategije na globalnom nivou za borbu protiv pranja novca i finansiranje terorizma. Na taj način organizovanom borbom svih država sprečava se uvođenje nelegalno stečenog novca u legalne finansijske tokove.

Instrumenti ofšor poslovanja u zemljama poreskog raja

Krajem 20. i početkom 21. veka ofšor poslovne aktivnosti postale su osnovno obeležje ovog razdoblja. U Republici Srbije postoji veliki broj kompanija, čiji su vlasnici rezidenti i nerezidenti, a koje posluju na neki način sa ofšor kompanijama. Na taj način se stvarno i pravno mesto odvijanja ekonomskih transakcija odvaja, kako bi se pribeglo određenim poreskim olakšicama i izbeglo plaćanje poreskih obaveza u zemlji u kojoj se i transakcija obavlja. To dodatno komplikuje razvoj Republike Srbije, a u cilju ispunjavanja kriterijuma i uslova koji se od nje zahtevaju u procesu pridruživanja zemljama Evropske unije.

Uloga ofšor finansijskih centara je da pružaju usluge finansijske prirode nerezidentima. Nerezidenti se rado odlučuju da budu

klijenti ofšor finansijskog centra, jer na taj način izbegavaju oporezivanje i pravnu regulativu zemlje u kojoj su rezidenti. Za razliku od ofšor finansijskih centara, zemlje poreskog raja su širi pojam. Ofšor finansijski centri postoje uglavnom u razvijenim zemljama poreskog raja i oni pružaju pravne i knjigovodstvene usluge pojedincima i kompanijama čiji su vlasnici nerezidenti u zemlji poreskog raja. Za postojanje ofšor finansijskog centra neophodno je da u toj zemlji poreskog raja postoji obučeno, visokostručno, specijalizovano i profesionalno osoblje koje će omogućiti da centar uspešno obavlja svoje funkcionalne zadatke. Zemlje poreskog raja koji imaju status egzotične zemlje, ne ubrajaju se u razvijene zemlje koje imaju stručan i kvalitetan kadar, te se može zaključiti da se u ovim zemljama ne formiraju ofšor finansijski centri. Najvećim ofšor finansijskim centrima smatraju se London i Njujork. Većina državljana SAD i Nemačke, da bi izbegli poresko zakonodavstvo navedenih zemalja, finansijske transakcije registruju i knjiže u Londonu, Njujorku i Frankfurtu odnosno u zemljama u kojima postoje ofšor finansijski centri. U vezi s tim, veliki broj banaka u zemljama poreskog raja ima filejale u kojima se ne izvršavaju ozbiljni poslovi.

Osnovna zamisao osnivanja ofšor finansijskih centara u zemljama poreskog raja jeste da se u njima bez složenijih zakonskih procedura obavljaju finansijske transakcije između subjekata, koji imaju status nerezidenta u toj zemlji (Ilić et al., 2022). Takve finansijske transakcije su minimalno zakonski uređene i regulisane, a njihovim učesnicima se omogućuje najviši stepen poverljivosti sopstvenih informacija i podataka. Finansijske transakcije koje se sprovode u ofšor finansijskim centrima, odnosno one transakcije koje se knjiže na pravnoj lokaciji, koja je različita od stvarne lokacije, nazivaju se ofšor transakcije.

Da bi izbeglo plaćanje poreza i da bi kompanija zaštitila svoje informacije i osnovne podatke od organa gonjenja, vlasnici kompanija se odlučuju za njenu relokaciju. Kod promene lokacije kompanije datum njenog osnivanja i svrha zbog koje je osnovana ostaju nepromenjeni. Međutim menja se njeno mesto registracije, regulativa i organ za registraciju, status i sedište kompanije.

Jedan od načina da se kompanija, koja je registrovana u zemlji poreskog raja, zaštiti od poverilaca i da na taj način pojača stepen tajnosti poverljivih informacija i podataka jeste da bude registrovana kao partnerstvo sa ograničenom odgovornošću LLP (Schunck & Perales, 2017). Kod partnerstva sa ograničenom odgovornošću, a na osnovu vlasništva i imovine sa kojom raspolaže, može se reći da ono funkcioniše u zemlji poreskog raja, ali da nema obavezu plaćanja poreza u toj zemlji. Time se u takvo novoosnovano društvo sa ograničenom odgovornošću LLP razdvaja pravo vlasništva od dohotka, što stvara kompaniji složeno poresko planiranje jer se poresko opterećenje odnosi na više zemalja.

Za razliku od privrednog društva mnogo kompleksnija forma društva je društvo sa zaštićenim delovima PCC. Navedeno društvo se sastoji od pojedinih celina istog pravnog entiteta, koje se mogu posmatrati i kao pojedinačne kompanije (Kemme et al., 2017). Postoji jedna upravna celina koja čini menadžment kompanije i više pojedinačnih celina tzv. „ćelije“. Ona je pravno nezavisna celina, koja je odvojena od ostalih ćelija i upravne celine. Svaka pojedinačna celina ima svoj pravni naziv, imovinu, obaveze, zadatke i poslove. Zbog visokog stepena zaštite poverljivosti informacija, nije moguće ustanoviti da li je kompanija pojedinačna celina neke druge kompanije ili je reč o poslovanju između različitih kompanija. Ovakav vid društva najčešće se koristi kod osiguranja različitih stepena rizika koji se javljaju pri grupnom investiranju, koje obuhvata razne vrste fondova. S obzirom da kapital ostaje nepromenjen odnosno da se transakcije obavljaju u okviru iste kompanije tj. između njenih pojedinačnih celina (ćelija), vrednost taksi na obavljene usluge je veoma niska. Imajući u vidu da su sve pojedinačne celine, uključujući i upravnu povezane i čine jednu kompaniju značajnu pažnju treba staviti kod stečaja neke celine. Ukoliko kompanija posluje kao osiguravajuće društvo, osiguranik koji je uložio sredstva ne može da zna koja se sredstva i iz koje celine kompanije koriste za pokrivanje rizika. Međutim, ukoliko je određena pojedinačna celina kompanije postala nelikvidna, poverilac nema prava da za data pozajmljena sredstva potražuje imovinu drugih pojedinačnih celina te kompanije. Time se stvara rizik od povraćaja sredstava, jer poverioci prilikom

investiranja ne mogu da prepoznaju da li se radi o društvu sa zaštićenim delovima PCC. Znači takva društva su prvenstveno nastala za izbegavanje plaćanja poreske obaveze na transakcije koje su nastale u drugoj zemlji u kojoj društvo nije registrovano.

Ofšor trust i fondacije smatraju se bitnim elementima za izbegavanje plaćanje poreza. Ugovorni odnos koji omogućava prenos imovine vlasnika i njegovih finansijskih sredstava na drugu osobu, a u korist treće naziva se trust (Miljković, 2022). Trust nastaje između pravnog vlasnika imovine i njenog korisnika. Za formiranje trustova nije potrebno vršiti registraciju u većini zemalja jer se ne zahteva. Kao posebna zemlja izdvaja se Velika Britanija, koja zahteva registrovanje trustova kako bi ih oporezivala, ali ih na taj način ne čini dostupnim javnosti. Kod formiranja trustova ofšor staraoci imaju zadatak da omoguće da ostvaren dohodak bude oslobođen od oporezivanja. Kao ofšor staraoci javljaju se advokati, računovođe, ekonomisti i druga profesionalna lica. Na primer za dohodak beneficiara koji ne živi u zemljama poreskog raja, ne postoji obaveza prijavljivanja istog poreskim organima ukoliko se on uplaćuje na njegov ofšor bankovni račun u zemlji poreskog raja. Trustovi se ne formiraju samo za izbegavanje plaćanja poreza, već se od strane pojedinaca koriste za skrivanje dela imovine od svojih bliskih članova porodice i poslovnih partnera. Za razliku od trustova, fondacija se formira odvojeno od kompanije sa ciljem prikrivanja imovine. Formira se kao pravno lice koje nema svoje vlasnike i deoničare. U zemljama poreskog raja najčešći dozvoljen oblik formiranja fondacija je privatan.

Lihtenštajn kao zemlja poreskog raja poznata je po *Anstaltu*, koji služi za prikrivanje imovine. *Anstalt* je nastao početkom 20. veka i smatra se hibridom fondacija i trusta. Prvenstveno je korišćen od strane imućnih i bogatih porodica, kako bi izbegli plaćanje poreza na nasledstvo (Vukša et al., 2020). Kod njih ne postoji obaveza knjigovodstvenog evidentiranja ukoliko aktivnosti koje obavljaju nisu ekonomske. Takođe profesionalna lica su obavezana zakonskim propisima o tajnostima poverljivih informacija. Oko 35% prihoda Lihtenštajn ostvaruje putem *anstalta*.

U zemljama poreskog raja uslovi za dobijanje licence za osnivanje ofšor banke su minimalni. Ofšor banke se osnivaju jer ne postoji porez na kapitalnu dobit, kapital, kapitalne transfere, kamate i dividende. Za njih ne postoji devizna kontrola, kontrole poslovanja u skladu sa propisima kao i da nema, a propisi se prilagođavaju bankama. Skoro sve velike svetske banke imaju otvorenu najmanje jednu podružnicu u zemljama poreskog raja. Na Bahamima je dato oko 4500 dozvola za rad bankama. Na Kajmanskim ostrvima jedna banka je formirana na svakih 100 stanovnika.

Finansijske institucije koje koriste pogodnosti zemalja poreskog raja su mejlboks banke, podružnice ofšor banaka i prave ofšor banke. Mejlboks banke se uglavnom ne bave velikim ekonomskim aktivnostima. Osnovane su sa ciljem da se bave nelegalnim aktivnostima. Prema dostupnim istraživanjima oko 45% svih aktivnosti mejlboks banke smatraju se nelegalnim. Podružnice ofšor banaka koriste se i za legalne i nelegalne finansijske aktivnosti. Sa pravne tačke gledišta one nisu samostalne i uglavnom su registrovane prema nazivu svojih matičnih kompanija. Pored ofšor banaka, multinacionalne korporacije takođe osnivaju svoju podružnicu ofšor banke u zemljama poreskog raja, sa ciljem finansiranja sopstvenih aktivnosti. Prave ofšor banke su osnovane na području na kojem se njima i upravlja i posluje. Prema dostupnim istraživanjima, utvrđeno je da je u 20. veku bilo oko 4100 ofšor banaka u Latinskoj Americi.

Kada su u pitanju ofšor osiguravajuća društva, može se reći da ona osnivaju svoje podružnice u zemljama poreskog raja. Razlog za to može biti minimalni odbici od profita ili niski kapitalni standardi i obavezna rezerva. Značajan rast ofšor osiguravajućih društava zapažen je u početnim godinama 21. veka. Procenjuje se da u svetu postoji oko 5500 ofšor osiguravajućih društava. Prvom zemljom poreskog raja koja je dala olakšice za osiguravajuća društva smatraju se Bermudska ostrva. Na ovim ostrvima vodeća ofšor osiguravajuća društva koja su prvo počela da posluju bila su *Minhen Re* i *Shvis Re* (Rakić & Adamović, 2019).

Zemlje poreskog raja i ofšor finansijski centri ne smatraju se samo lokacijama za izbegavanje plaćanje poreza i prikrivanja imovine,

već imaju značajnu finansijsku ulogu. Pojedinačno posmatrano svaka zemlja poreskog raja se čini malom i beznačajnom za globalnu privredu. Međutim posmatrajući sve zemlje poreskog raja one imaju značajnu ulogu za globalnu privredu, takoreći predstavljaju njen temelj.

Veći broj zemalja širom sveta ima težnju da pruži poreske olakšice u određenim sektorima i granama privrede. Međutim zemlje u tom slučaju ne prave razliku između rezidenata i nerezidenata, za razliku od zemalja poreskog raja. U zemljama poreskog raja poreske olakšice se pružaju nerezidentima, preko ofšor poslovnih aktivnosti, a sa ciljem privlačenja njihovog kapitala. Putem ofšor poslovnih aktivnosti zemlje poreskog raja omogućavaju pojedincima i vlasnicima kompanija da izbegnu poresku obavezu zemlje u kojoj su rezidenti. Zemlje poreskog raja omogućuju da se distribucija prihoda i rashoda globalizacije sprovodi u korist imućnih ljudi, a na štetu ostalih građana.

Ekonomske transakcije u zemljama poreskog raja

U zemljama poreskog raja ekonomske transakcije se obavljaju u okviru fizičke i pravne dimenzije (Gemici & Lai, 2020). U fizičkoj dimenziji sprovode se razmene roba, usluga i finansijskih produkata i istraživanjem u ovoj dimenziji bave se ekonomisti (Čavlin et al., 2022). Pravna dimenzija obuhvata transakcije koje se tiču promene vlasnika, a pravnici i računovođe se bave njihovim razmatranjem (Joaristi et al., 2019). Radi sagledavanja celokupnog procesa ekonomskih transakcija koje se odvijaju u zemljama poreskog raja, neophodno je analizirati i tumačiti transakcije u obe dimenzije.

Transakcije koje se tiču promene vlasnika, zahtevaju postojanje ugovornih odnosa. Prema tome, da bi pravna dimenzija ekonomskih transakcija normalno funkcionisala, neophodno je da budu prihvatljivi uslovi za sklapanje ugovornih odnosa, koje definišu određeni organi vlasti te zemlje. Veliki broj organa vlasti u svetu prihvatio je pravila otvorene tržište privrede odnosno prihvatio je set međunarodnih pravnih propisa i zakona koji su kreirani od strane „globalne vlade“. S tim u vezi, može se reći da su

se te zemlje nekim delom odrekle svoje suverenosti, s jedne strane, a dobile efikasan i logičan proces regulisanja pravne dimenzije zemlje, s druge strane. Prema novoj filozofiji Liga naroda se smatra vladom nad vladama. Njen osnovni zadatak je bio da smiri i reši nesuglasice otvorenih zakonitih rasprava između pojedinačnih nacija. Ona je osnovana 1919. godine za vreme Pariske mirovne konferencije, čije je osnivanje inicirao predsednik SAD *Woodrow Wilson*. Međutim SAD nisu postale član Lige naroda, zbog zabrane kongresa, koji je smatrao da su SAD već dosta uključene u rešavanju evropskih i međunarodnih pitanja i nesuglasica. Takođe pored SAD, veliki broj zemalja u svetu nije bio spreman da se odrekne svoje suverenosti i priključi Ligi naroda.

Sve to je iniciralo razvijanje drugog modela u praksi, koji je podrazumevao da su sve ekonomske transakcije pravnih subjekata ograničene pravnim sistemom zemlje na kojoj su locirane. To bi značilo, da ako se pravni subjekti presele u drugu zemlju, onda su njihove ekonomske transakcije ograničene pravnim sistemom te druge zemlje. U pravnoj dimenziji neophodno je da svaka ekonomska transakcija ima oznaku neke suverene vlasti koja je registruje i odobrava, a to znači i registrovanje pravnih subjekata kao poreske obveznike u toj zemlji. Međutim, kako je u poslednje vreme sve veći broj pravnih subjekata, koji imaju karakter mobilnosti na međunarodnom planu, postavlja se pitanje u kojoj se zemlji oni smatraju poreskim obveznicima. To dovodi do stvaranja mogućnosti za izbegavanje plaćanja poreza, jer se obaveza može plaćati u zemlji u kojoj je ostvarena zarada ili u zemlji u kojoj se nalazi pravni subjekat.

S obzirom da nije moguće da svaki pravni subjekat u bilo kom trenutku preseli celokupni kapital u drugu zemlju, daje se rešenje da jedan deo svog kapitala prebaci u drugu zemlju raznim instrumentima koji se koriste za izbegavanje plaćanja poreza (kompanija, trust ili fondacija). U tom slučaju dobit od kapitala (dividende ili kamate) se ne prijavljuje u zemlji matične kompanije. Osnovna tajna ofšor bankarstva, sastoji se u pružanju mogućnosti vlasnicima da raspolazu svojim novcem preko debitnih ili kreditnih kartica izdate od strane ofšor finansijskih centara u zemljama porekog raja. Te kartice se ne smatraju ofšor karticama, jer one

mogu biti izdate na anonimno lice i u potpunosti su u skladu sa zakonom. S tim u vezi, sprovedeno je istraživanje na građane Velike Britanije koji su imali izdate platne kartice od Berklejs banke, gde je utvrđeno da je u 2007. godini 81% korisnika svih platnih kartica, prijavilo da nema nikakvih oporezivih prihoda na teritoriji Velike Britanije (Savić & Milojević, 2022).

Pored svega navedenog, kompanije takođe osnivaju svoje filejale u zemljama poreskog raja. Njihove osnivanje se može sakriti od javnosti i organa gonjenja, a to omogućuje i pravo kompanija da podnesu samo jedan obračun u vidu zbirnog finansijskog izveštaja. Zbirni finansijski izveštaj znači da se u obračunu izostavljene transakcije između njenih delova ili filijala. Ako se multinacionalna kompanija posmatra sa ekonomskog aspekta, a ne pravnog, bitno je istaći da njena matična kompanija ima vlasničku kontrolu nad svim njenim filijalama (delovima) preko vlasništva nad udelima i dok se ti delovi smatraju pravnim subjektima oni su obveznici poreza.

Kako bi kompanije mogle da sele svoj kapital i profit iz zemalja sa visokim poreskim opterećenjem u zemlje sa niskim tkz. zemlje poreskog raja, razvijen je veliki broj strukturnih načina kako bi im se olakšalo. U zemljama poreskog raja kreiran je instrument Međunarodne biznis korporacije (engl. *International Business Corporation - IBC*), koje imaju zadataka da omoguće lakši transfer sredstava iz jedne u drugu zemlju sa niskom stopom poreskog opterećenja (Rajaković, 2021). Pored nelegalnog poslovanja, one se koriste i u legalne svrhe za poslovanje na finansijskim tržištima, i upravljanje investicionim fondovima. Za razliku od ostalih zemalja, u zemljama poreskog raja se ne zahtevaju uobičajeni uslovi za formiranje društva sa ograničenom odgovornošću. Neki od uobičajenih uslova su ime i sedište kompanije, adrese i osnovne informacije o vlasnicima, kao i obaveza revizije godišnjih izveštaja. Osnovne karakteristike Međunarodne biznis korporacije su: mali troškovi osnivanja, osnivanje sa namenom za prodaju i izostajanje podataka o vlasnicima. Da bi se osnovala Međunarodna biznis korporacija u zemljama poreskog raja, a prema sprovedenim istraživanjima neophodno je investirati od 200 do 600 američkih dolara. Takođe Međunarodne biznis korporacije se mogu osnivati od strane profesionalnih pojedinaca i udruženja sa namenom da se

prodaju stejkholderima i tako postane njen vlasnik bez imalo truda. S obzirom da se Međunarodne biznis korporacije osnivaju u zemljama poreskog raja, u kojima je visok stepen poverljivosti informacija odnosno potpun, mogu se izostaviti osnovni podaci o vlasnicima.

Kompanije, njeni delovi ili filijale u zemljama poreskog raja nemaju obavezu da dostavljaju svoje izveštaje vladajućim organima, poreskoj upravi i dr. Takođe zemlje poreskog raja stalno razvijaju nove forme instrumenata za izbegavanje plaćanje poreza, a sa ciljem da one budu u skladu sa pravilima *OECD*, Evropske unije i drugim razvijenim zemljama (Jovičević et al., 2019).

Zaključak

Na bezbednost jedne države i društva značajnu pretnju predstavljaju fenomen organizovani kriminal i terorizam. U poslednje vreme može se primetiti značajan rast i ekspanzija ovih fenomena, a na šteti društva na globalnom nivou. Na osnovu iznetog može se zaključiti da je veoma teško definisati ova dva fenomena sa pravnog, političkog, bezbednosnog i kriminalističkog aspekta. Sa naučnog aspekta postoje brojne definicije organizovanog kriminala i terorizma, naročito definisanih poslednjih 20-tak godina. U poređenju sa fenomenom terorizam, fenomen organizovani kriminal je manje zastupljen, umajući u vidu da obuhvata šire područje i da ga nije lako definisati. U svetu postoji veći broj definisanja fenomena terorizma, čije se definicije dijametralno razlikuju. Za razliku od organizovanog kriminala čije se definicije dijametralno ne razlikuju, već se zasnivaju na opšteprihvaćenim principima. Kod definisanja fenomena terorizma, problem nedostatka preciznog definisanja se može naći u političkim interesima, koji su tajno suprotni i na koje se ne može uticati.

Organizovani kriminal i terorizam smatraju se pretnjom nacionalne i međunarodne bezbednosti čiji su efekti ogromni na sferu društvenog i državnog života. Za suzbijanje njihovih oblika, najveća pažnja se usmerava na zemlje poreskog raja i ofšor finansijske centre, gde se niskim poreskim stopama i poreskim oslobođenjima

privlači inostrani kapital imućnih pojedinaca. Prebacivanje kapitala u zemlje poreskog raja vrši se raznim instrumentima omogućenim od strane te zemlje. Neki od najčešćih instrumenata su ofšor kompanije, društva sa ograničenom odgovornošću LLP i PCC, trust, fondacije i dr.

Međutim instrumente za izbegavanje plaćanja poreza nepohodno je stalno modifikovati, prilagođavati, usklađivati i razvijati nove, a u skladu sa zakonskim propisima zemlje poreskog raja, razvijenih zemalja i drugih vladajućih organizacija.

Literatura

1. Abbott, K., Levi-Faur, D., & Snidel, D. (2017). Theorizing regulatory intermediaries: The RIT model. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 670(1), 14–35.
2. Chandraeva, L. S., Amarasinghe, T. M., De Silva, M., Aponso, A. C., & Krishnarajah, N. (2020). *Fourth international congress on information and communication technology, advances in intelligent systems and computing*, 1041, 385–396.
3. Čavlin, M., Đokić, A., & Miletić, V. (2022). Influence of liquidity and solvency on profitability of agroindustrial companies in the conditions of Covid-19. *Ekonomika poljoprivrede*, 69(2), 441–453. <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2202441C>
4. Gemici, K., & Lai, K. (2020). How 'global' are investment banks? An analysis of investment banking networks in asian equity capital markets. *Regional Studies*, 54, 149–161.
5. Gogić, N. (2022). Prevare u finansijskim izveštajima. *Oditor*, 8(1), 7–35. <https://doi.org/10.5937/Oditor2201007G>
6. Đorđević, S. M., & Mitić, N. (2020). Alternativni računovodstveni postupci, kreativno računovodstvo i lažno finansijsko izveštavanje. *Oditor*, 6(2), 21–37. <https://doi.org/10.5937/Oditor2002021D>
7. Ilić, B., Milojević, I., & Miljković, M. (2022). Uloga akcionarskog društva u održivosti razvoja kapitala. *Održivi razvoj*, 4(1), 19–28. <https://doi.org/10.5937/OdrRaz2201019I>

8. Joaristi, M., Serra, Ed. & Spezzano, F. (2019). Detecting suspicious entities in offshore leaks networks. *Soc. Netw. Anal. Min.* 9 (1), 62
9. Jovičević, P., Andžić, S., & Koprivica, A. (2019). Forme i formalnosti kod hartija od vrednosti. *Vojno delo*, 71(7), 383-393. <https://doi.org/10.5937/vojdelo1907383J>
10. Kemme, D. M., Parikh, B. & Steigner, T, (2017). Tax havens, tax evasion and tax information exchange agreements in the OECD. *Eur. Financ. Manag.* 23 (3), 519–542.
11. O'Donovan, J., Wagner, H.F., Zeume, S. (2019). The value of offshore se-crets: evidence from the Panama papers. *Rev. Financ. Stud.* 32 (11), 4117–4155.
12. Poon, J., Tan, K., & Hamilton, T. (2019). The Panama papers: Intermediaries and social power. *Political Geography*, 68, 55–65.
13. Rajaković, I. (2021). Tranzicija ka održivoj ekonomije u Srbiji - lekcije iz Danske. *Održivi razvoj*, 3(2), 41-68. <https://doi.org/10.5937/OdrRaz2102041R>
14. Rakić, S., & Adamović, V. (2019). Poslovna etika u funkciji uspešnog poslovanja savremenih kompanija. *Oditor*, 5(2), 42-57. <https://doi.org/10.5937/Oditor1902043R>
15. Savić, B., & Milojević, I. (2019). Izazovi i dometi revizije prihoda. *Vojno delo*, 71(7), 394-403. <https://doi.org/10.5937/vojdelo1907394S>
16. Savić, B., & Milojević, I. (2022). Izazovi ciljnog oblikovanja finansijskih izveštaja u savremenim uslovima poslovanja. *Oditor*, 8(2), 30-53. <https://doi.org/10.5937/Oditor2202030S>
17. Schunck, R., Perales, F. (2017). Within-and between-cluster effects in generalized linear mixed models: A discussion of approaches and the xthybrid command. *The Stata Journal* 17 (1), 89–115.
18. Hemed, R. I., (2022). Normative arrangement of financial innovations in banking. *Finansijski Savetnik*, 27(1), 25–64.
19. Vukša, S., Anđelić, D., & Milojević, I. (2020). Analiza kao osnova održivosti poslovanja. *Održivi razvoj*, 2(1), 53-72. <https://doi.org/10.5937/OdrRaz2001053V>

20. Wójcik, D., Knight, E., & Pazitka, V. (2018). What turns cities into international financial centres? *Journal of Economic Geography*, 18(1), 1–33.
21. Miljković, M., (2022). Javni dug kao instrument fiskalne ravnoteže. *Revija Prava Javnog Sektora*, 1(1), 45–63.

THE ROLE OF SECURITY MANAGEMENT IN DISCOVERING THE LINKS OF OFFSHORE BUSINESS OF BANKS AND MONEY LAUNDERING

Abstract

Globalization is a concept that brings positive and negative changes in the environment. It directly or indirectly and equally or unequally governs the economy of society, state politics and social relations between people. Its impact on changes in the environment has various social, economic, technical-technological, ideological-cultural, military and political consequences. Globalization covers all spheres of individual and collective existence of people, nations and countries. The adoption of international regulatory frameworks and standards that apply at the level of all countries is increasingly certain. With the term globalization, essential elements in the systems that have power and force are radically changed, that is, the regulatory frameworks of the international economic, global political, geopolitical and military security system are modified and adapted to current conditions.

Keywords: globalization, management, offshore business and tax haven countries.

Datum prijema / Date of arrival: 24.06.2022.

Datum prihvatanja / Accepted date: 23.09.2022.